

मानव अधिकारहरूको विश्वव्यापी घोषणा

सन् १९४८ डिसेम्बर १० मा संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाले मानव अधिकारहरूको विश्वव्यापी घोषणा स्वीकार गरी आनरूपले प्रकट गर्‍यो जसको सम्पूर्ण मूल उतार यसपछिका पृष्ठहरूमा दिइएको छ । यस ऐतिहासिक कार्य पछि सभाले सबै सदस्य देशहरूलाई घोषणाको मूल प्रचार गर्न र देश तथा प्रदेशहरूको राजनैतिक स्थितिको आधारमा कुनै भेदभाव नगरी मुख्यतः स्कूलहरू र शिक्षण संस्थाहरूमा प्रसार प्रदर्शन, पठन तथा व्याख्यान गराउन आह्वान गर्‍यो ।

यस घोषणाको अनुवाद संयुक्त राष्ट्र संघको निम्नलिखित पाँच आधिकारिक भाषा अंग्रेजी, चिनियाँ, फ्रेंच, रूसी र स्पेनिशमा प्राप्य छ । यहाँ दिएको नेपाली अनुवादको प्रकाशनमा श्री ५ को सरकार नेपालको आधिकारिक स्वीकृति प्राप्त छ ।

मानव अधिकारहरूको विश्वव्यापी घोषणा

प्रस्तावना

मानव परिवारका सबै सदस्यहरूको अन्तरनिहित मान तथा समान र अवच्छिन्न अधिकारहरूको मान्यता नै स्वतन्त्रता, न्याय र शान्तिको आधार भएकोले,

मानव अधिकारहरूप्रति अवहेलना तथा अनादरको परिणामबाटै नै बर्बर काम भई मानव जातिको अन्तस्करणमा चोट पुऱ्या-इएको हुनाले र मानवहरूले धर्म र वाक स्वतन्त्रता तथा भय र अभावबाट मुक्ति पाउनु पर्छ भन्ने सर्वसाधारण जनताको घोषित आकांक्षा भएकोले,

अत्याचार र दमनको विरुद्ध अरु उपाय नपाएर विद्रोह गर्नु नै अन्तिम उपाय हो भन्ने मानिसले नठानुन् भन्ने हो भने मानव अधिकारहरू कानूनी शासनद्वारा संरक्षित रहनु अति आवश्यक भएकोले,

राष्ट्रहरूको बीच मैत्री सम्बन्ध वृद्धि गर्न आवश्यक भएकोले,

संयुक्त राष्ट्र संघका जनताहरूले मानवका मौलिक अधिकारहरू र मनुष्यको मान तथा

कदर र नर-नारीहरूको समान अधिकारहरू-
प्रति पुनः विश्वासको पुष्ट्याई अधिकार
पत्रमा गरी बढी स्वतन्त्रताको आधारमा सामा-
जिक प्रगति एवं जीवनको स्तर बढाउन
निश्चय गरेकोले,

सदस्य राष्ट्रहरूले संयुक्त राष्ट्र संघको
सहयोगले मानव अधिकारहरू र मौलिक
स्वतन्त्रताहरूप्रति सर्वव्यापी सम्मान एवं
पालन गर्ने प्रतिज्ञा गरेकोले, र

यो प्रतिज्ञा पूरा गर्न यी अधिकारहरू
एवं स्वतन्त्रताहरूको सर्वसाधारण जानकारी
राख्नु अत्यन्त आवश्यक भएकोले,

सदस्य राष्ट्रहरू र ती राष्ट्रहरूका
अधिकारमा रहेका प्रादेशिक जनताहरूमा
समेत ती अधिकार र स्वतन्त्रताहरूको विश्व-
व्यापी र प्रभावशाली मान्यता प्राप्त गर्नको
लागि प्रत्येक व्यक्ति र समाजको अंगले यस
घोषणालाई निरन्तर मनमा राखी राष्ट्रिय
र अन्तर्राष्ट्रिय प्रगतिशील कदमहरूद्वारा
यी अधिकार र स्वतन्त्रताहरूप्रति दिक्षा तथा
शिक्षाद्वारा श्रद्धा बढाउन प्रयत्न गर्नु भनी
साधारण सभाले मानव अधिकारको यस
विश्वव्यापी घोषणालाई सबै जनता र राष्ट्रको

निमित्त एउटा सजिया मापदण्ड भनी घोषणा गर्दछ ।

धारा १. सबै व्यक्तिहरू जन्मजात स्वतन्त्र हुन् ती सबैको सञ्जत अधिकार र महत्व छ । निजहरूमा विचार शक्ति र सद्विचार भएकोले निजहरूले आपस्तमा भ्रातृत्वको भावनाबाट व्यवहार गर्नु पर्छ ।

धारा २. जाति, वर्ण, लिंग, भाषा, धर्म, राजनैतिक वा अरु विचार राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, सम्पत्ति वा अरु कुनै मर्यादाको आधारमा भेदभाव नगरी प्रत्येक व्यक्तिलाई यस घोषणामा उल्लिखित अधिकार र स्वतन्त्रताको अधिकार हुनेछ । यसको अतिरिक्त चाहे कुनै देश स्वतन्त्र होस वा संरक्षित, स्वशासनरहित वा परिमित प्रभुसत्ता भएको होस् त्यहाँका व्यक्तिहरूमा राजनैतिक, क्षेत्रीय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्थितिको आधारमा भेदभाव गरिने छैन ।

धारा ३. प्रत्येक व्यक्तिलाई वैयक्तिक स्वतन्त्रता र आत्म सुरक्षाको अधिकार हुनेछ ।

धारा ४. बाँदा वा दास बनाई कसैलाई पनि राखिने छैन । दासत्व र दास दासीको व्यापार प्रत्येक रूपमा निषेध गरिएको छ ।

धारा ५. कुनै व्यक्तिलाई पनि शारीरिक यातना दिइने छैन औ निर्दयी, अमानुषिक वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय गरिने छैन ।

धारा ६. कानूनको दृष्टिमा प्रत्येक व्यक्तिलाई व्यक्तिको रूपमा मान्यता पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा ७. कानूनको दृष्टिमा सबै समान छन् र विना भेदभाव सबै कानूनको समान संरक्षणको अधिकारी हुनेछन् । यस घोषणालाई उल्लंघन गरी गरिएको वा उक्साइएको भेदभावको विरुद्ध समान संरक्षणको अधिकारी सबै हुनेछन् ।

धारा ८. संविधान वा कानूनद्वारा दिइएको मौलिक अधिकारहरू भंग गर्ने कार्यहरूको विरुद्ध योग्य राष्ट्रिय अदालतको प्रभावोत्पादक उपचारको सबैलाई अधिकार हुनेछ ।

धारा ९. कसैलाई पनि मनमानी ढंगले देश निष्कासित वा गिरिफ्तार वा नजरबन्द गरिने छैन ।

धारा १०. कुनै व्यक्ति उपर लगाइएको फौजदारी आरोपको विरुद्ध निजको अधिकार र दायित्व निरोपण गर्दै स्वतन्त्र र न्याययुक्त

अदालतबाट सुनवाईको हक प्रत्येक व्यक्तिलाई समान रूपले हुनेछ ।

धारा ११ (१) दण्डनीय अपराधको आरोप लागेको प्रत्येक व्यक्तिको बचाउको निमित्त सबै आवश्यक सुबिधाहरू दिएको खुला अदालतले कानून अनुसार निजलाई अपराधी नठहराउञ्जेल निज निरपराध मानिने छ ।

(२) कुनै व्यक्तिले गरे वा नगरेको कुनै काम उक्त समयमा राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गत अपराध रहेनछ भने त्यस्तो कामको प्रति कुनै पनि व्यक्ति दोषी ठहराइने छैन र कुनै पनि व्यक्तिलाई अपराध गर्दा उक्त समयमा दिन सकिने सजाय भन्दा बढी सजाय दिइने छैन ।

धारा १२. कुनै पनि व्यक्तिको गोप्यता, परिवार, घर वा पत्र व्यवहारको प्रति मनमानी हस्तक्षेप गरिने छैन र कसैको सम्मान तथा ख्यातीमाथि चोट पुऱ्याइने छैन र त्यस्तो हस्तक्षेप वा चोटको विरुद्ध प्रत्येक व्यक्तिलाई कानूनी संरक्षणको अधिकार हुनेछ ।

धारा १३ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई प्रत्येक देशको सीमाना भित्र स्वतन्त्रतापूर्वक विचरण

र बसोबास गर्ने अधिकार हुनेछ ।

(२) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वदेश वा अरु कुनै देश छोड्ने र आफ्नै स्वदेशमा फर्की आउन पूर्ण अधिकार छ ।

धारा १४ (१) लगाइएको अभियोगबाट उम्किन प्रत्येक व्यक्तिलाई अरु देशमा शरण लिन र खोज्न अधिकार छ ।

(२) संयुक्त राष्ट्र संधको उद्देश्य र सिद्धान्तको विपरित कार्यहरू वा अराजनैतिक अपराधहरूको अभियोगको सम्बन्धमा यो अधिकार प्रयोग गर्न सकिने छैन ।

धारा १५ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई राष्ट्रका नागरिकताको अधिकार छ ।

(२) कुनै पनि व्यक्तिलाई मनमानी ढंगले निजको नागरिकताबाट बञ्चित गरिने छैन र नागरिकता परिवर्तन गर्ने अधिकारलाई इन्कार गरिने छैन ।

धारा १६ (१) जाति, राष्ट्रियता वा धर्मको भेदभाव बिना वयस्क स्त्री पुरुषहरूलाई आपसमा विवाह गर्ने र परिवार स्थापना गर्ने अधिकार छ । विवाहको विषयमा वैवाहिक जीवनमा तथा विवाह विच्छेदमा तिनीहरूको समान अधिकार हुनेछ ।

(२) विवाहको इच्छा राख्ने स्त्री पुरुषको पूर्ण र स्वतन्त्र सहमतिबाट मात्र विवाह हुनेछ ।

(३) समाजको स्वाभाविक र आधारभूत सामूहिक एकाई परिवार हो र समाज र राज्यद्वारा संरक्षण पाउने अधिकार यसलाई छ ।

धारा १७ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई एकलै वा अरुसंग मिलेर सम्पत्ति राख्ने अधिकार छ ।

(२) कुनै व्यक्तिको सम्पत्ति मनमाना ढंगले अपहरण गरिने छैन ।

धारा १८. प्रत्येक व्यक्तिलाई विचार, मत र धार्मिक स्वतन्त्रताको अधिकार छ । धर्म वा मत बदल्ने स्वतन्त्रता र सार्वजनिक वा व्यक्तिगत रूपमा एकलै वा समूहमा आफ्नो धर्म वा मतलाई शिक्षा, आचरण, पूजा र पालनद्वारा प्रकट गर्ने स्वतन्त्रता समेत यस अन्तर्गत सम्मिलित छ ।

धारा १९. प्रत्येक व्यक्तिलाई विचार स्वतन्त्रता र प्रकाशनको अधिकार छ । विना कुनै हस्तक्षेप मत ग्रहण गर्न र विना रोक तोक कुनै माध्यमद्वारा मत प्राप्त गर्ने, खोज्ने र प्रसार गर्ने अधिकार निजलाई हुनेछ ।

धारा २० (१) शान्तिपूर्ण तरिकाले सभा गर्ने तथा संस्था खोल्ने अधिकार प्रत्येक व्यक्तिलाई हुनेछ ।

(२) संस्थाको सदस्य बन्न कुनै व्यक्तिलाई कर लगाउन सकिने छैन ।

धारा २१ (१) देशको शासनमा प्रत्यक्षरूपले वा स्वतन्त्ररूपले चुनिएका प्रतिनिधिद्वारा भाग लिने अधिकार प्रत्येक व्यक्तिलाई हुनेछ ।

(२) प्रत्येक व्यक्तिलाई निजको देशको सरकारी जागीरहरूमा समान प्रवेशाधिकारको हक छ ।

(३) सरकारको सत्ताको आधार जनताको इच्छा हुनेछ र यस्तो इच्छा सर्वव्यापी समान सत्ताधिकारद्वारा समय समयमा हुने निष्पक्ष चुनावद्वारा अभिव्यक्त गरिनेछ र त्यस्तो चुनाव गुप्त मतदान वा त्यस्तै स्वतन्त्र मतदान प्रणालीद्वारा गरिनेछ ।

धारा २२. समाजको सदस्यको हंसियतले प्रत्येक व्यक्तिलाई सामाजिक सुरक्षाको अधिकार छ र प्रत्येक व्यक्तिको सम्मान र व्यक्ति-त्वका स्वतन्त्र विकासको निमित्त आवश्यक आर्थिक सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरू

र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र राष्ट्रिय प्रयत्नद्वारा राष्ट्रको संगठन र साधन अनुसार उपलब्ध गर्ने अधिकार प्रत्येक व्यक्तिलाई छ ।

धारा २३ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई काम गर्ने, स्वेच्छा बमोजिम नोकरी रोज्ने र काम गर्नको निमित्त उचित र अनुकूल परिस्थिति प्राप्त गर्ने र बेकारीबाट रक्षा पाउने अधिकार छ ।

(२) प्रत्येक व्यक्तिले विना भेदभाव समान कार्यको लागि समान तलब पाउनेछ ।

(३) काम गर्ने प्रत्येक व्यक्ति र निजको परिवारको लागि मानवीय अनुकूल गौरवान्वित आजीविकाको बन्दोबस्तको लागि उचित र अनुकूल पारिश्रमिक र अन्य प्रकारको सामाजिक संरक्षणद्वारा त्यसको पूर्तिको अधिकार हुनेछ ।

(४) प्रत्येक व्यक्तिलाई निजको हितको रक्षाको निमित्त ट्रेड्यूनियन स्थापना गर्ने र त्यसमा सम्मिलित हुने अधिकार छ ।

धारा २४. मुनासिव माफिकको काम गर्ने घंटाको हदबन्दी भित्र प्रत्येक व्यक्तिलाई सवैतनिक आवधिक विदा र विश्रामको अधिकार छ ।

धारा २५ (१) प्रत्येक व्यक्ति र निजको परिवारको स्वास्थ्य र कल्याणको लागि जीवनस्तरको अधिकार छ र यस अन्तर्गत खाना, कपडा, घर तथा औषधोपचारको सुविधाहरू र आवश्यक सामाजिक सेवाहरू पनि सम्मिलित छन् र विरामी, असमर्थता, विधवा, बूढेसकाल वा निजको शक्ति बाहिरको अरु कुन परिस्थितिमा साधन अभाव भएमा सुरक्षाको अधिकार छ ।

(२) मातृकाल वा वाल्यावस्थामा रहेका प्रत्येक व्यक्तिलाई विशेष हेरचाह, सहायता प्राप्त हुनेछ । विवाहिता र अविवाहिता आमाबाट जन्मेका दुबै बालकले समान सामाजिक संरक्षणको उपभोग गर्न पाउनेछन् ।

धारा २६ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई शिक्षा पाउने अधिकार छ । शिक्षा कमसेकम प्रारम्भिक औ बुनियादी अवस्थामा निःशुल्क हुनेछ । प्रारम्भिक शिक्षा अनिवार्य हुनेछ । प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सर्व सुलभ हुनेछ र उच्चस्तरको शिक्षा योग्यताको आधारमा सबैलाई समान रूपले उपलब्ध हुनेछ ।

(२) मानवको व्यक्तित्वको पूर्ण विकाश र

मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रतालाई बलियो गर्ने तर्फ शिक्षाको प्रसार गरिनेछ र शिक्षाद्वारा नै राष्ट्र जाति र धार्मिक समूहहरूको बीच आपसी सद्भावना, सहिष्णुता र मैत्रीको विकास गराइनेछ र शान्ति कायम गर्नको लागि संयुक्त राष्ट्र संघको प्रयत्नहरूलाई बढाइने छ ।

(३) छोरा छोरीलाई दिइने शिक्षा रोज्ने प्राथमिक अधिकार आमा बाबुलाई हुनेछ ।

धारा २७ (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वतन्त्रतापूर्वक समाजको सांस्कृतिक जीवनमा भाग लिने, कलाहरूको आनन्द लिने तथा वैज्ञानिक प्रगति र विज्ञानले प्रदान गरेको सुविधाहरूको उपभोग गर्ने अधिकार छ ।

(२) प्रत्येक व्यक्तिलाई निजले रचना गरेको कुनै वैज्ञानिक, साहित्यिक वा कलात्मक कृतिबाट प्राप्त भएको नैतिक र भौतिक स्वार्थहरूको संरक्षणको अधिकार हुनेछ ।

धारा २८. यस घोषणामा उल्लेख गरिएको अधिकार र स्वतन्त्रताहरू पूर्णरूपले प्राप्त गर्नको लागि प्रत्येक व्यक्तिलाई सामाजिक र अन्तर्राष्ट्रिय व्यवस्थाको अधिकार छ ।

धारा २९ (१) प्रत्येक व्यक्तिको समाज प्रति

कर्तव्यहरू छन् र त्यस्तो समाजमा बसेर मात्र व्यक्तिको व्यक्तित्वको स्वतन्त्र र पूर्ण विकास सम्भव छ ।

(२) आफ्नो अधिकार र स्वतन्त्रताका उपयोग गर्दा प्रत्येक व्यक्तिले अरुको अधिकार र स्वतन्त्रताहरूप्रति पनि आदर र मान्यता दिनु पर्नेछ र प्रजातान्त्रिक समाजको नैतिकता, सार्वजनिक सुव्यवस्था र सर्वसाधारणको कल्याणको लागि चाहिने उचित आवश्यकताहरू प्राप्त गर्ने उद्देश्यले मात्र कानून द्वारा निश्चित गरिएको सीमाभित्र रहनु पर्ने छ ।

(३) यी अधिकार र स्वतन्त्रताहरूको प्रयोग संयुक्त राष्ट्र संधको सिद्धान्त र उद्देश्यको विपरित कुनै हालतमा उपभोग गर्न सकिने छैन ।

धारा ३०. कुनै राष्ट्र, वर्ग वा व्यक्तिले यस घोषणामा उल्लेख गरिएका अधिकार र स्वतन्त्रताहरूलाई कुठाराघात गर्ने उद्देश्यले वा त्यस्तो किसिमको काम गर्न पाउने जनाइएको गरी यस घोषणाको व्याख्या गर्न हुँदैन ।

गोरखापत्र छापाखानामा मद्रित

Universal Declaration of Human Rights
(Nepalese)
Reprinted in U.N. OPI/15—05269—March 1967—5M